

บทความวิจัย

ความกตัญญูในฐานะจริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื้อ

โดย

นางสาว นฤกร โรจน์เด่นดวง

รหัสนักศึกษา 05550563

เสนอ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต

สาขาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
บทนำ	
หลักการและเหตุผล.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
ขอบเขตและวิธีการศึกษา.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	3
ผลการศึกษา	
จริยศาสตร์ต่างตอบแทน.....	5
จริยศาสตร์ต่างตอบแทนของขงจื้อ.....	7
“ความมกตัญญู” ในฐานะจริยศาสตร์ต่างตอบแทน.....	11
ความเป็นธรรมชาติของการต่างตอบแทนในลักษณะของความมกตัญญู.....	20
สรุปและวิเคราะห์ผลการศึกษา.....	21
บรรณานุกรม.....	24
ประวัติผู้ศึกษา.....	25

ชื่อบทความวิจัย	ความกตัญญูในฐานะจริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อ
ชื่อ-นามสกุลผู้วิจัย	นางสาวนฤภร โจรณ์เด่นดวง รหัสประจำตัว 05550563
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน
สาขาวิชาเอก	เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

บทความวิจัย “ความกตัญญูในฐานะจริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1)ศึกษาแนวคิดเรื่อง การต่างตอบแทน 4 แบบในจริยศาสตร์ขงจื๊อ (2)ศึกษาคุณธรรม “ความกตัญญู” ในจริยศาสตร์ของขงจื๊อ (3)ศึกษาความเป็นธรรมที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง “ความกตัญญู” ของขงจื๊อ

ผลการศึกษาพบว่า การต่างตอบแทนในจริยศาสตร์ขงจื๊อมี 4 ความสัมพันธ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหาย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-ประชาชน และความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า/คนต่างวัฒนธรรม ในการวิจัยนี้เราให้ความสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับความกตัญญูเป็นหลัก และทำให้ทราบว่ “ความกตัญญู” ตามคำสอนของขงจื๊อเป็นการต่างตอบแทน ถือเป็นคุณธรรมที่สอดคล้องในคุณธรรมเรื่อง “ความตรง” (จื่อ) กล่าวคือ “ความกตัญญู” เป็นคุณธรรมที่บุตรควรพึงมีต่อบิดามารดา โดยการให้ความเคารพและให้ความสำคัญ อีกทั้งยังให้แนวคิดในเรื่องที่บิดามารดาได้ล่วงละเมิดความถูกต้องแล้วนั้น บุตรมีหน้าที่อย่างไรต่อบิดามารดา บุตรก็ยังคงแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาโดยใช้คุณธรรม “ความตรง” (จื่อ) ที่ขงจื๊อได้กล่าวไว้ บุตรควรตอบแทนโดยการช้อนความผิดของบิดามารดา “ความตรง” (จื่อ) เป็นวิธีแก้ไขที่เหมาะสมในแนวคิดเรื่อง “ความตรง”(จื่อ) ที่ขงจื๊อได้กล่าวไว้ และเป็นวิธีที่เหมาะสมมากกว่าการที่บุตรเห็นบิดามารดาตนล่วงละเมิดความผิดแล้วนำความผิดของบิดามารดาตนไปบอกแก่รัฐให้ลงโทษ ความตรงในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมต้องพิจารณารวมถึงวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมที่จะ “ตอบแทน” การล่วงละเมิดคนอื่นด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษา “ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน” บุคคลผู้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ชี้แนะแนวทางรวมทั้งเป็นกำลังใจที่ดีในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้อย่างดี แม้ว่าจะมีอุปสรรคปัญหาและข้อผิดพลาดหลายประการ อีกทั้งยังมีนักศึกษาท่านอื่นที่อาจารย์ต้องให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์อีกหลายท่าน ทั้งนี้ทั้งนั้นอาจารย์ ชาญณรงค์ ก็เสียสละเวลาแก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด แม้ว่าบางครั้งข้าพเจ้าจะทำให้อาจารย์มีความลำบากในงานวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า แต่อาจารย์ ชาญณรงค์ ก็ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดีมากมาโดยตลอด และไม่เคยปฏิเสธที่จะสละเวลาอันน้อยนิดของอาจารย์มาตรวจทานงานและช่วยแก้ไขให้ดีขึ้น อีกทั้งได้กล่าวตักเตือนในข้อบกพร่องของข้าพเจ้าในหลายๆประการแก่ข้าพเจ้า จนงานได้เสร็จออกมาอย่างสมบูรณ์ที่สุด ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงสำหรับความช่วยเหลือและแง่คิดดีทุก ๆ ประการ ความใจดีเมตตา ความเป็นกันเอง และความเต็มใจในการช่วยเหลือตลอดเวลา ขอบพระคุณอย่างสุดซึ้งตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอบคุณ “ครอบครัวของข้าพเจ้า” แรงผลักดันที่ดีที่สุด

-“คุณพ่อ” ขอบคุณผู้จ่ายค่าเล่าเรียนให้แก่ข้าพเจ้า ที่ทำให้ข้าพเจ้าพึงตระหนักตลอดเวลาว่าต้องนำไปปริญญาไปฝากท่านให้ได้เร็วที่สุด

-“คุณแม่” ขอขอบคุณในความห่วงใยทุกประการ

-“พี่สาว” ขอขอบคุณที่คอยให้กำลังใจและเข้าใจในฐานะผู้ที่ผ่านการทำวิทยานิพนธ์มาก่อนว่างานชิ้นนี้หนักจริงๆ

ขอบคุณเพื่อนๆที่คอยเป็นกำลังใจให้กันและกัน เข้าใจกัน อยู่เคียงข้างกันเวลาปรึกษาการทำวิทยานิพนธ์

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ปรัชญาจีนมีลักษณะที่แตกต่างไปจากปรัชญาตะวันตกบางประการปรัชญาจีนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจริยศาสตร์ การเมือง วรรณคดี และศิลปะ ปรัชญาจีนมีทฤษฎีที่ว่าจงแสวงหาความรู้เพื่อความรู้และความรู้นั้นเป็นมรรควิธีนำไปสู่อุดมคติอันสูงส่งที่ปฏิบัติได้จริงในชีวิต ปรัชญาจีนให้ความสำคัญในเรื่องมนุษย์ด้วยกันว่าจะทำอย่างไรคนจึงจะเป็นคนดีมีความสุขทำอย่างไรสังคมประเทศและโลกจะมีความสุข ความรู้ที่ปรัชญาเน้นก็จะเป็นความรู้ที่สามารถให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรมเท่านั้น

ขงจื้อเป็นนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของจีน เกียรติคุณของขงจื้อระบือไกลไปทั่วโลก ขงจื้อหรือ ภาษาจีนกลางเรียกว่า กุง-ฟู แต่ชาวตะวันตกเรียกตามภาษาลาตินว่า คอนฟูซิอุส(Confucius) ขงจื้อเกิดที่แคว้นลู่ ปัจจุบันคือมณฑลซานตง เมื่อ พ.ศ. 8 ปีดาชื่อหิงกเถียงสก มารดาชื่อ ง่วนสี ขงจื้อมีชื่อจริงว่า คิว แปลว่า ภูเขา ทั้งนี้ก็เพราะหิงกเถียงสกกับง่วนสี ภรรยาคนใหม่ของเขายังไม่มีบุตรชายสืบตระกูล จึงได้บวงสรวงขอบุตรกับเจ้าพ่อแห่งขุนเขา ต่อมาเมื่อได้บุตรจึงตั้งชื่อว่า คิว เพราะได้มาจากการบวงสรวงเจ้าพ่อขุนเขาดังกล่าวแล้ว ส่วนคำว่า ขงจื้อ เป็นเกียรติคุณนามของท่าน กล่าวคือ ขงเป็นชื่อสกุล ส่วนคำว่าจื้อ แปลว่า ครู อาจารย์ นักปราชญ์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นขงจื้อก็แปลว่าท่านอาจารย์ขง หรือ นักปราชญ์ขงนั่นเอง ชื่อนี้กลายเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าชื่อจริงเสียอีก

ขงจื้อมีความสำคัญต่อสังคมจีนในอดีตอย่างมากและคำสอนของท่านก็เป็นสิ่งที่ชาวจีนนิยมนำมาปฏิบัติต่อเนื่องจนถึงสมัยปัจจุบันปรัชญาขงจื้อจะเน้นโลกนี้เน้นการเช่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อเสริมสร้างจิตใจของชาวจีนให้มั่นคงในความกตัญญูตเวทีเน้นในเรื่องการกระทำของมนุษย์เพราะขงจื้อเชื่อว่าประเทศและโลกจะเจริญหรือเสื่อมได้ก็เพราะฝีมือของมนุษย์นั่นเองเพราะฉะนั้นปรัชญาขงจื้อจึงเป็นไปเพื่อโลกนี้ทำอย่างไรคนสังคมประเทศและโลกจะมีความสุขและเจริญ ขงจื้อเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ต้องไปค้นหาที่ไหนเพราะบรรพบุรุษได้ทำไว้ให้แล้ว

ขงจื้อมิได้สนับสนุนการแก้แค้น แต่สนับสนุนให้ผู้กระทำการผิดต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เสนอการตอบแทนคุณธรรมด้วยคุณธรรม จะอธิบายวิถีแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ 4 ชุด คือ

บิดา-มารดา-บุตร มิตรสหาย เจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-ประชาชน และความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า และเสนอการตอบแทนการล่วงละเมิดด้วยความตรง คือ จริยศาสตร์ขงจื้อไม่เน้นการให้อภัยผู้ล่วงละเมิด ผู้ล่วงละเมิดต้องรับผิดชอบ รับผล และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง แต่มีใช้การแก้แค้นด้วยบทลงโทษที่รุนแรงเท่าเทียมกับการละเมิด ทั้งนี้เพราะการแก้แค้นผิดน่าจะผิดหลักชู้ (หลักชู้ คือ สิ่งใดจนไม่ปรารถนา สิ่งนั้นอย่าทำกับผู้อื่น) และจะทำให้กระบวนการต่างตอบแทนในความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ไม่ราบรื่น จนอาจนำไปสู่ความเสื่อมสลายได้ ซึ่งจะขัดแย้งกับเป้าหมายสูงสุดของปรัชญาขงจื้อที่ต้องการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

คุณธรรมที่สำคัญที่ขงจื้อสอน เช่น รักพี่รักน้อง มีความซื่อสัตย์ มีจริยธรรมมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ให้อภัยแก่คนผิด รู้จักตอบแทนผู้ให้ในฐานะผู้รับ ในงานวิจัยนี้สนใจศึกษาเฉพาะคุณธรรม “ความกตัญญู” เท่านั้นสำหรับเรื่องนี้ขงจื้อได้สอนว่า ความกตัญญูเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมทั้งปวง และเป็นแหล่งที่มาแห่งอารยธรรมทั้งหลาย เมื่อเราเติบโต ดำรงตนให้อยู่ในข่ายธรรมะ พร้อมได้ประกอบคุณงามความดีและและสร้างชื่อเสียงอันดีงามก็จะเป็นที่ประจักษ์แก่ชนทั่วไปตลอดจนถึงชนรุ่นหลัง สิ่งนี้ย่อมเป็นประกาศเกียรติคุณของผู้เป็นบิดาและมารดาของตน นี่ละเป็นที่สุดแห่งความกตัญญู

งานวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามสำคัญคือ ความกตัญญูเป็นการต่างตอบแทนที่มีความเป็นธรรมหรือไม่อย่างไร แม้บิดาจะล่วงละเมิดความยุติธรรม แต่หน้าที่ของบุตรควรตอบแทนบิดาเช่นไรถึงเรียกว่าความกตัญญูเป็นการตอบแทนที่มีความเป็นธรรม อีกทั้งยังต้องสอดคล้องกับการต่างตอบแทนที่ขงจื้อได้สอนเอาไว้ด้วย ทั้งนี้หวังว่าการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารเรียนรู้แนวคิดทางจริย-ศาสตร์ที่สำคัญในอารยธรรมจีน

2. จุดประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง การต่างตอบแทน 4 แบบในจริยศาสตร์ขงจื้อ
2. เพื่อศึกษาคุณธรรม “ความกตัญญู” ในจริยศาสตร์ของขงจื้อ
3. เพื่อศึกษาความเป็นธรรมที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง “ความกตัญญู” ของขงจื้อ

3. ขอบเขตของการศึกษา

1. ศึกษาคุณธรรมเรื่องความกตัญญูและจริยศาสตร์ต่างตอบแทนเฉพาะในปรัชญาขงจื้อ
2. ศึกษารูปแบบการต่างตอบแทนโดยความกตัญญู
3. ศึกษาความกตัญญูว่าเป็นการตอบแทนที่ความยุติธรรม/เป็นธรรมหรือไม่

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจคำสอนเรื่อง “ความกตัญญู” ในปรัชญาขงจื้อลึกซึ้งขึ้น
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่อง “ความกตัญญู” กับแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” ในปรัชญาจีน โดยเฉพาะในปรัชญาขงจื้อ

5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พินดอแก้ว (2532) “ปวงปรัชญาจีน” ปรัชญาขงจื้อ เน้นการกระทำในโลกนี้ เน้นการเช่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อเสริมจิตใจชาวจีน ให้ความมั่นคงในความกตัญญู เน้นการกระทำของมนุษย์ เพราะประเทศ หรือโลกจะเจริญหรือเสื่อมได้ก็มาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งนั้น

ล.เสถียรสุต (2533) แปล “คัมภีร์ขงจื้อ” กล่าวถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ไม่ใช่แค่การเลี้ยงดูเท่านั้น แต่ต้องเลี้ยงดูด้วยความเคารพจะถือเป็นความกตัญญูและยังกล่าวถึงพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษ

ศักดิ์วี (2534) แปลและเรียบเรียง “คัมภีร์ความกตัญญูของขงจื้อ” ท่านขงจื้อกล่าวว่า “อันความกตัญญูทเวทีนั้น ย่อมเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมทั้งปวง และเป็นแหล่งที่มาของอารยธรรมทั้งหลายอีกด้วย ในเบื้องต้นย่อมอยู่ที่การสนองคุณปรนนิบัติดูแลบิดาและมารดาของตนๆ ให้ท่านมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขสบาย ในเบื้องกลางย่อมอยู่ที่การถวายการรับใช้พระเจ้าแผ่นดินให้พระองค์ได้ทรงปกครองแผ่นดินอย่าง

สงบร่มรื่น และในเบื้องปลายย่อมอยู่ที่การครองตนให้อยู่ในคุณงามความดีจนปรากฏนามแก่ชนทั่วไปตลอดจนถึงชนรุ่นหลัง"

ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์ (2556) เรียบเรียง“คุณธรรมความกตัญญูในจริยศาสตร์ขงจื๊อ”กล่าวถึงครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่อมเกลาจริยธรรมขงจื๊อให้ความสำคัญกับการปฏิบัติและแสดงออกของมนุษยธรรม

สุวรรณา สถาอานันท์ (2557) เขียน “จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อ”กล่าวถึงการให้น้ำหนักแก่การสำนึกคุณที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูเป็นหลักเพราะเป็นกรณีที่มีความสำคัญมากที่สุดในจริยศาสตร์ขงจื๊อการพัฒนาคุณธรรมที่สำคัญที่สุดคือการมีมนุษยธรรมพัฒนามาจากความผูกพันใกล้ชิดระหว่างบิดา-มารดา-บุตรซึ่งนำไปสู่ความกตัญญูและความกตัญญูก็เป็นรากฐานแห่งมนุษยธรรม

ผลการศึกษา

การเข้าใจการต่างตอบแทนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการเข้าใจรูปแบบทางสังคมทั้งหมด เช่น ชุมชน องค์กร ครอบครัว และระบบการเมือง การต่างตอบแทนเป็นพื้นฐานสำหรับความสัมพันธ์อื่นๆ

ทั้งหมด ไม่ว่าจะจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ไม่เป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหาย หรือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ในองค์กร หน่วยงาน ทุกความสัมพันธ์ล้วนแต่ต้องสัมพันธ์กับคุณธรรมต่อไปนี้ เช่น ความไว้ใจ ความซื่อสัตย์ ความเคารพ ความเป็นธรรม ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยปราศจากความเคารพต่อกัน การต่างตอบแทนอยู่บนพื้นฐานคิดที่ว่า สมาชิกกลุ่มหนึ่งให้สิ่งดีๆ แก่ผู้อื่น และในขณะเดียวกันก็สามารถคาดหวังจากสมาชิกกลุ่มอื่นที่จะตอบแทนสิ่งดีๆ กลับมาอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อให้ทราบถึงความหมายของการต่างตอบแทนว่าเป็นอย่างไร มีความสำคัญอย่างไร และสามารถนำไปทำความเข้าใจในการศึกษาจริยศาสตร์ต่างตอบแทนของขงจื้อได้ จึงจำเป็นต้องศึกษาจริยศาสตร์ต่างตอบแทนก่อน

จริยศาสตร์ต่างตอบแทน

การต่างตอบแทน คือการตอบแทน หรือ การ “คืน” สิ่งที่ดีสำหรับสิ่งดีที่ได้รับ ด้วยวิธีที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความดีที่ได้รับ

จากการสำรวจเราสามารถแบ่งการศึกษาวิเคราะห์ ความสัมพันธ์/จริยศาสตร์ต่างตอบแทนได้เป็น 3 แนวทางด้วยกัน ได้แก่

1) การศึกษาการต่างตอบแทนในฐานะวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน การต่างตอบแทนในฐานะกิจกรรมที่มนุษย์ทุกคนในสังคมต่างปฏิบัติต่อกัน ครอบคลุมถึงการให้ การรับ การแลกเปลี่ยน เป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ในทุกพื้นที่ชีวิตไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว ชุมชน การค้าขายแลกเปลี่ยน โดยที่ในแต่ละสังคมย่อมมีจารีต กฎเกณฑ์และความหมายสำคัญของเบ็กเคอร์ คือ การต่างตอบแทนไม่ใช่เพียงการบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของผู้คนทั่วไป แต่การต่างตอบแทนเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีจริยศาสตร์คุณธรรม ที่ควรเป็นพันธะทางศีลธรรมแบบหนึ่ง ที่เริ่มจากการได้รับสิ่งที่ดีมาก่อน เป็นข้อพิจารณาของผู้เป็นฝ่ายรับการกระทำ (สุวรรณ สถาอานันท์

2) การศึกษาการต่างตอบแทนในฐานะจริยศาสตร์แห่งการตอบแทนผลประโยชน์ที่ได้รับ เป็นการถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นธรรมของจริยศาสตร์ต่างตอบแทน โดยให้น้ำหนักแก่ประเด็นการตอบแทนที่ได้สัดส่วนและเหมาะสม บ่อยครั้งการต่างตอบแทนในรูปแบบนี้ในหลายสถานการณ์นำไปสู่ปัญหาที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษ ได้แก่ ในกรณีของผู้ทุพพลภาพทางกายที่ต้องอาศัยความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง แต่ไม่อาจสามารถ “ตอบแทน” ผู้ให้การดูแล หรือในกรณีสังคมที่ต้องเจียดเงินภาษีอากรมาดูแลคนกลุ่มนี้ได้เลย การที่สังคมต้องดูแลคนพวกนี้ด้วยเหตุผลเชิงมนุษยธรรมหรือด้วยเหตุผลอื่นจะถือได้ว่ามี “ความเป็นธรรม” ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคมหรือไม่ เป็นต้น (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:13-14)

3) การศึกษาการต่างตอบแทนในฐานะความรับผิดชอบของมนุษย์ “ความรับผิดชอบ” เป็นการ “ตัดสินใจ” แบบหนึ่งเกี่ยวกับมนุษย์ ไม่ใช่เป็นเพียงการ “บรรยาย” สภาพ กล่าวคือ การที่ผู้อื่นสามารถรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาได้ หมายถึง เขาตัดสินใจกระทำการใดโดยไม่ได้ถูกบังคับ และตระหนักดีว่าผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนจะเป็นอย่างไร ดังนั้น ถ้าเห็นว่าผู้อื่นมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาได้ การที่เราเห็นว่าผู้อื่นมีความรับผิดชอบ เราจึงอยู่ในความสัมพันธ์ต่างตอบแทนกับเขาได้ เราพร้อมจะแปรเปลี่ยนการกระทำส่วนตนใดเดี๋ยวให้อยู่ในความสัมพันธ์ต่างตอบแทน กล่าวคือ เราให้ความไว้วางใจต่อกัน พร้อมจะยอมรับคำสัญญาและให้ความร่วมมือกระทำการต่างกันได้ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:14-15)

จริยศาสตร์ต่างตอบแทนเป็นจริยศาสตร์ทางเลือกที่แตกต่างจากวิถีปฏิบัติ 3 แบบการต่างตอบแทนมิใช่การถูกบังคับให้ “ทำดี” ต่อบุคคลอื่น การต่างตอบแทนต้องมาจากสำนึกของผู้ได้รับว่าสิ่งนั้นดี มีคุณค่าแก่ตน และพยายามตอบแทน “คืน” ด้วยความดีบางอย่างอันเหมาะสม มิใช่การปฏิบัติที่เป็นการแลกเปลี่ยนอย่างเห็นแก่ตัว และ การต่างตอบแทนมิใช่การเป็นผู้รับอยู่ฝ่ายเดียว โดยไม่รู้จักให้ผู้อื่นบ้าง จริยศาสตร์ต่างตอบแทนเห็นความสำคัญของการให้ การรับ และการตอบแทน

จริยศาสตร์ขงจื้อมีแนวปฏิบัติสำหรับชีวิตที่ดีของมนุษย์ จริยศาสตร์ขงจื้อไม่ได้เริ่มต้นมาจากความเชื่อในพระเจ้า หรือการหลีกเลี่ยงความทุกข์จากสังคมไปใช้ชีวิตท่ามกลางความสงบ แต่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์อย่างราบรื่น โดยอาศัยหลักการปฏิสัมพันธ์หรือการต่างตอบแทนทางศีลธรรมในบทบาทหน้าที่ต่างๆ เป็นหลัก จริยศาสตร์การต่างตอบแทนของขงจื้อจะช่วยตอบคำถามได้ว่าศักยภาพของ

มนุษย์เป็นอย่างไร และมีภาพรวมเกี่ยวกับชีวิตทางจริยธรรมของมนุษย์อย่างไร ที่สามารถยืนยันได้ว่ามนุษย์มีความหวังที่จะสร้างวิถีชีวิตร่วมกัน

จริยศาสตร์ต่างตอบแทนของขงจื้อ

จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื้อ เป็นความพยายามแก้ไขปัญหาคความเสื่อมทางสังคม วัฒนธรรมและศีลธรรมของสังคมการเมืองในสมัยขงจื้อ ความเสื่อมทางสังคมในสมัยขงจื้อไว้แล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ ระดับบ้านเมือง ระดับสังคมวัฒนธรรม และระดับครอบครัว จากการข้อจัดการแลกเปลี่ยนสู่การต่างตอบแทน ความเสื่อมของยุคสมัยขงจื้อในระดับบ้านเมืองหรือเจ้าผู้ปกครอง แสดงออกโดยการฉกชิงใช้จารีตอย่างฉ้อฉล เป็นการหลอกลวง สร้างภาพความชอบธรรมแห่งอำนาจตนโดยมิใช่ใช้สัญลักษณ์แห่งอำนาจจากษัตริย์และเจ้านครมาเป็นของขุนนางผู้ฉ้อฉลในสมัยนั้น ความเสื่อมถอยระดับบ้านเมืองในแนวทางของผู้ปกครอง สะท้อนให้เห็นอย่างต่อเนื่องในระดับสังคม ในหมู่เสี่ยวเหริน(ชาวบ้านผู้คับแคบ) เมื่อเทียบกับอดีตก่อนหน้านั้นก็ยิ่งเลวทรามขึ้นไปอีก ขงจื้อได้ให้ตัวอย่างพฤติกรรมเสี่ยวเหรินไว้ 3 ประเภท ได้แก่ คนหยาบเข้าสามหาว คนยโส และคนโง่เขลา คนทั้ง 3 กลุ่มนี้กลับเลื่อมทรามเลวร้ายยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า คนโง่เขลาได้ “ฉลาด” ในทางเลวร้ายมากขึ้น เมื่อเราถือว่าการไปปลดหลอกลวงต้องใช้ปัญญามากกว่าความเชื่อซำเถตรง

จึงเกิดคำถามว่า ในหมู่คนดี นั้นเขาเสื่อมจากสภาพที่ควรเป็นได้หรือไม่ เมื่อเรามองในระดับครอบครัว เราจะเห็นความเสื่อมในระดับครอบครัวโยพิจารณาจากบทที่เราถ้ามถึงเรื่อง ความมกัตัญญ ขงจื้อตอบว่า สมัยนั้น ความมกัตัญญหมายถึงการเลี้ยงดูบิดามารดาแต่มนุษย์ก็เลี้ยงดูม้าและสุนัขด้วย ถ้าขาดความเคารพจะมีสิ่งใดแยกแยะการเลี้ยงดูแบบหนึ่งออกจากแบบหนึ่ง ฉะนั้นหากทำได้เพียงเลี้ยงดูแต่ขาดความเคารพก็ไม่เรียกความมกัตัญญ แต่หากมีความเคารพด้วยจึงจะสามารถแยกแยะออกจากการเลี้ยงดูแบบสัตว์ได้

จริยศาสตร์ต่างตอบแทนงอกเงยจากความรับผิดชอบต่อกันระหว่างมนุษย์ คือการมองมนุษย์ว่าสามารถมีความรับผิดชอบได้ คือ สามารถ “รับผิดชอบ” ต่อการตัดสินใจและการกระทำต่าง ของตนเองได้

ขงจื้อมีความคิดที่จะเสนอระบบจริยศาสตร์ต่างตอบแทนครอบคลุมพื้นที่ชีวิตที่สำคัญไว้อย่างรอบด้าน ในคัมภีร์หลุนอี่ว มีบทหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ขงจื้ออดทนไม่ได้จนต้องใช้ไม้เท้าตีหน้าแข้งของหยวนหวัง

ในบทนี้ขงจื้อได้บอกถึงเหตุผลที่ใช้ไม้เท้าตีหน้าแข้งของหยวนหวัง เป็นตัวอย่างในคัมภีร์หลุนอี่ว ที่บอกเราเกี่ยวกับความรับผิดชอบในฐานะมนุษย์และจริยศาสตร์ต่างตอบแทน

.,หลุนอี่ว เล่มที่ 14 บทที่ 46 บันทึกไว้ว่า

หยวนหวังนั่งยองๆ อาจารย์กล่าวว่า เมื่ออายุยังน้อยก็ไม่นอนนุ่ม เมื่อเติบโตใหญ่ก็ไม่ทำอะไรควรค่าแก่การสืบทอด เมื่อแก่ชราก็ไม่ตาย นี่เป็นเหมือนบ่อใจบ่อนทำลาย” ว่าแล้วก็ตีหน้าแข้งด้วยไม้เท้า

ขงจื้อเรียกหยวนหวังว่า “ใจบ่อนทำลาย” เป็นผู้ที่ผู้อื่นไม่สามารถเรียกร้องความรับผิดชอบ หรือการตอบแทนใดจากหยวนหวังได้ หยวนหวังได้รับการดูแล เอาใจใส่ มากมายตลอดทั้งชีวิต แต่กลับไม่ทำอะไรควรค่าแก่การสืบทอด เป็นฝ่ายรับมาตลอดชีวิต โดยไม่ยอมเป็นผู้ให้เลย พิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่าหยวนหวัง “ขโมย” การดูแลเอาใจใส่จากผู้อื่น ครอบครัว มิตรสหาย มาตลอดชีวิต การไม่ยอม “ทำอะไร” เลยของหยวนหวังเป็นการไม่ทำบทบาท “ผู้ให้” ตอบแทนผู้อื่น หยวนหวังทำลายความหวังของจริยศาสตร์ต่างตอบแทน เพราะเป็นฝ่ายรับมาตลอดชีวิต พฤติกรรมเช่นนี้มีแต่จะทำลายความรู้สึกที่ผู้อื่นจะได้รับการตอบแทนจากหยวนหวังบ้าง การที่ขงจื้อใช้ไม้เท้าตีหน้าแข้งหยวนหวังเป็นการตำหนิเชิงสัญลักษณ์ เป็นการแสดง “ความเคารพที่ผิดหวัง” แก่หยวนหวัง เพราะการตำหนิหยวนหวังเป็นการยืนยันว่าหยวนหวังมีความสามารถที่จะตอบแทนผู้ได้ แต่หยวนหวังกลับเลือกที่จะไม่ทำ หยวนหวังเป็นกรณีที่ไม่ยอมเป็น “ผู้ให้” หรือผู้ตอบแทนคนอื่นบ้างโดยสิ้นเชิงตลอดชีวิต แต่คนอื่นซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมคงพร้อมที่จะเป็นผู้ให้ ผู้รับ และ ผู้ตอบแทนบ้าง ความหวังที่จะสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมทำให้ขงจื้อเสนอระบบจริยศาสตร์ต่างตอบแทนครอบคลุมพื้นที่ชีวิตที่สำคัญไว้อย่างรอบด้าน

เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมทางสังคมวัฒนธรรมและศีลธรรมของสังคมการเมืองในสมัยนั้น ซึ่งข้อเสนอระบบจริยศาสตร์ต่างตอบแทนครอบคลุมความสัมพันธ์ 4 ชุด อันเป็นข้อเสนอเชิงบรรทัดฐานสำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติระหว่างมนุษย์ในความสัมพันธ์ 4 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหาย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-ประชาชน และความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า/คนต่างวัฒนธรรม

การต่างตอบแทนระหว่างบิดา-มารดา-บุตร

ในบริบทจริยศาสตร์ขงจื๊อ “ผู้ให้” บุคคลแรกนั้นคือบิดามารดาแห่งตน จริยศาสตร์ขงจื๊อไม่จินตนาการภาพพระเจ้าผู้ทรงประทานสรรพสิ่งแก่มนุษย์ และไม่จินตนาการภาพพระโพธิสัตว์อย่างพระเวสสันดร(ผู้ทรงให้ทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างไร้ขอบเขต) หรือภาพสวรรค์ การไม่จินตนาการภาพผู้ให้อันยิ่งใหญ่นี้สะท้อนขอบเขตทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อที่ให้ความสำคัญ “ทั้งหมด” แก่การต่างตอบแทนระหว่างมนุษย์กันเอง จุดเริ่มต้นของจริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อคือการพัฒนาคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การมีมนุษยธรรมคือ การ “รัก” มนุษย์ อันเป็นเครื่องแสดงความเมตตา ห่วงใยระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ซึ่งในที่สุดนำไปสู่ความกตัญญู และความกตัญญูก็เป็นรากฐานแห่งมนุษยธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหาย

ในความสัมพันธ์ทั้ง 4 ในจริยศาสตร์ขงจื๊อ อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อนเป็นพื้นที่ชีวิตที่แต่ละบุคคลมี “เสรีภาพ” มากที่สุดในการ “เลือก” คบมิตร ความสัมพันธ์อีก 3 ใน 4 ชุดที่เหลือไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร สามี-ภรรยา พี่น้อง หรือเจ้าผู้ปกครอง-ผู้ใต้ปกครองต่างล้วนเป็นความสัมพันธ์โดยสายเลือดซึ่งไม่อาจ “เลือก” ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-ประชาราษฎร์

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสัมพันธ์ในหมู่มิตรสหายแล้ว ความสัมพันธ์อีกชุดหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในปรัชญาขงจื๊อได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-

ประชากรชาวจีนเป็น ประเด็นที่ขงจื้อวิจารณ์เกษตรกรผู้หลีกสิ่งสังคัม การสิ้นหวัง ทองทึง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชากรชาวจีนนั่นเอง

ความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า/คนต่างวัฒนธรรม

ประเด็นหนึ่งซึ่งท้าทายผู้ศึกษาจริยศาสตร์ขงจื้อได้แก่ การทำความเข้าใจหลักปฏิบัติทางศีลธรรมต่อคนแปลกหน้า หรือผู้คนต่างดินแดนต่างวัฒนธรรม จริยศาสตร์ขงจื้อให้น้ำหนักแก่ คนใกล้ชิดที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว มิตรสหาย จริยศาสตร์ขงจื้อเป็นจริยศาสตร์ที่จัดลำดับชี้ชั้นความสัมพันธ์ แต่ไม่ใช่จริยศาสตร์ที่ละเลย “คนทั่วไป” ตรงกันข้ามให้ความสำคัญแก่ความถูกต้องเที่ยงธรรม เน้นการสร้างความกลมกลืน ไม่ใช่การแบ่งพรรคแบ่งพวก การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมล้วนเป็นเครื่องบ่งชี้ความสำคัญของ “คนทั่วไป” ในจริยศาสตร์ขงจื้อ ในฐานะจริยศาสตร์ ต่างตอบแทนต่อคนทั่วไป คนแปลกหน้า หรือคนต่างดินแดนต่างวัฒนธรรม

“ความกตัญญู” ในฐานะจริยศาสตร์ต่างตอบแทน

ความกตัญญูเป็นการต่างตอบแทนในลักษณะที่นักปรัชญามองว่าเป็นวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นเดียวกับที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ในทุกพื้นที่ชีวิตไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน และสำหรับในครอบครัวความกตัญญูเป็นการต่างตอบแทนที่บุตรพึงมีต่อความบิดามารดา ในบริบทของขงจื้อ “ผู้ให้” บุคคลแรกนั้นคือบิดามารดานั่นเอง จุดเริ่มต้นในจริยศาสตร์ต่างตอบแทนขงจื้อคือการพัฒนาคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ได้แก่การมีมนุษยธรรม คือการ “รัก” มนุษย์ อันเป็นเครื่องแสดงความเมตตาระหว่างคนซึ่งพัฒนามาจากความผูกพันใกล้ชิดระหว่างบิดามารดาบุตร ซึ่งในที่สุดนำไปสู่ความกตัญญู และความกตัญญูเป็นรากฐานแห่งมนุษยธรรมในจริยศาสตร์ขงจื้อ

ในส่วนนี้จึงเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร เพราะสอดคล้องกับความกตัญญูที่ได้กล่าวไปข้างต้นและเชื่อมโยงกับแนวคิดที่ขงจื้อให้ความสำคัญกับความกตัญญูเป็นหลัก ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ได้สะท้อนความกตัญญู ความรัก ความกตัญญูที่บุตรมีต่อบิดา มารดา

ความกตัญญูกับการรู้จักคุณ หรือการสำนึกในบุญคุณมีความแตกต่างกัน เราอาจจะรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณใครก็ได้ที่มอบสิ่งดีให้เรา สิ่งเหล่านั้นอาจเป็นความช่วยเหลือในยามทุกข์หรืออันตราย แต่เราจะไม่ใช่คำว่า “กตัญญู” เราจะสงวนใช้คำว่า กตัญญู ไว้เฉพาะกับบุพการีหรือบิดามารดาเท่านั้น อาจเป็นได้ว่าความใส่ใจอาทรของบิดามารดาเป็น “บุญคุณ” อีกชนิดหนึ่งที่มีมาก่อน และเป็นเงื่อนไขแก่ความสัมพันธ์อื่นใดทั้งหมด เพราะบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิต ในแง่นี้เราจึงควรแยกแยะออกจากการสำนึกบุญคุณ ในหลุนอี่วมีบทสนทนาหลายบทที่เกี่ยวข้องกับวิธีที่บุตรพึง “ตอบแทน” บิดามารดา อาจเป็นได้ว่า การเป็น “ผู้ให้แรกเริ่ม” ผู้คอยทะนุถนอม เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่สำคัญเป็นพื้นฐาน (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:47-49)

ความกตัญญูเป็นคำสอนพื้นฐานทางจริยศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในปรัชญาขงจื้อ คัมภีร์หลุนอี่วกล่าวถึง “ความกตัญญู” ในฐานะคุณธรรมที่แสดงถึงความละเอียดอ่อนทางอารมณ์ความรู้สึกมากที่สุด โดยในคัมภีร์หลุนอี่วมีบทสนทนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ บทที่แสดงความอาทร ห่วงใย บทที่แสดงความเคารพ เชื่อฟัง บทที่แสดงวิธีทดทานอย่างสุภาพ บทที่แสดงการตอบแทนบิดาผู้ล่วงละเมิดผู้อื่น

กลุ่มที่แสดงความอาทร ห่วงใย ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ได้แก่

หลุนอี่ว เล่มที่ 2 บทที่ 6 บันทึกไว้ว่า

เมื่อบิดามารดาถามเรื่องความกตัญญู อาจารย์ตอบว่า “บิดามารดาเป็นห่วงเป็นใยเพียงเรื่องความป่วยไข้เท่านั้น”

หลุนอี่ว เล่มที่ 4 บทที่ 19 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ไม่เดินทางไกล ถ้าเดินทาง ต้องบอกหลักแหล่ง”

หลุนอี่ว เล่มที่ 4 บทที่ 21 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “อายุของบิดามารดาไม่รู้ไม่ได้ ในแง่หนึ่งเป็นเหตุแห่งความปิติ ในอีกแง่หนึ่งเป็นเหตุแห่งความหวั่นเกรง”

ในบทหลุนอีวี่ที่คัดมาข้างต้น จะเห็นคำกล่าวที่ปลูกฝังความสำนึกคุณอย่างลึกซึ้งต่อ “บุญคุณ” ของบิดามารดา ที่เราไม่สามารถตอบแทนด้วยเพียงการรู้สึกขอบคุณ อย่างเช่นกรณีที่ถูกกล่าวข้างต้น ที่บุตรพึงใส่ใจไว้ตลอดเวลา เกี่ยวกับอายุของบิดามารดา ความใส่ใจอยู่เสมอนี้เป็นเหตุแห่งความห่วงใยว่า ท่านอาจจะไม่ได้มีเวลาที่ได้อยู่กับเราได้อีกนานนัก จะเห็นได้ว่าบทสนทนาเหล่านี้ให้น้ำหนักแก่การหาวิธีตอบแทนที่เหมาะสม การหาวิธีตอบแทนบิดามารดาที่เหมาะสมนี้เรียกร้องให้บุตรระวังไหวต่อความวิตกห่วงใยของบิดามารดา โดยให้ท่านห่วงใยเพียงเรื่องความป่วยไข้เท่านั้นเพราะอยู่เหนือการควบคุม ถ้าเดินทางไกลต้องบอกหลักแหล่ง และที่สำคัญคือการผูกเวลาแห่งชีวิตของบิดามารดาเข้ากับความปิติของบุตร บทสนทนาเหล่านี้ไม่เพียงบอกเราว่าควรปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างไรเท่านั้น แต่กลับเรียกร้องว่าเราควรมีความรู้สึกอย่างไรจึงจะเหมาะสมด้วย

กลุ่มบทที่แสดงความเคารพเชื้อพืง ได้แก่ บทต่างที่เรียกร้องให้ประกอบพิธีเช่นไหว้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ เรียกร้องให้ทำตามเจตนารมณ์ของบิดามารดาแม้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว และที่สำคัญที่สุดที่ขงจื๊อกล่าว ความกตัญญู หมายถึง การเลี้ยงดูบิดามารดา แต่มนุษย์ก็เลี้ยงดูม้าและสุนัขด้วย ถ้าขาดความเคารพจะมีสิ่งใดแยกแยะการเลี้ยงดูแบบหนึ่งออกจากแบบหนึ่ง ฉะนั้นหากทำได้เพียงเลี้ยงดูแต่ขาดความเคารพก็ไม่เรียกความกตัญญู หากมีความเคารพด้วยจึงจะสามารถแยกแยะออกจากการเลี้ยงดูแบบสัตว์ได้ เป็นการให้มนุษย์หันมาประเมินคุณค่าของบิดามารดาใหม่ ถือเป็นกรหาวิธีตอบแทนบิดามารดาอย่างเหมาะสมได้อีกครั้งหนึ่ง

กลุ่มที่แสดงวิธีทดทานอย่างสุภาพ ที่สำคัญที่สุดได้แก่

หลุนอีวี่ เล่มที่ 4 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “รับใช้บิดามารดา ทัดทานอย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าไม่ทำตามความประสงค์ยังคงเคารพไว้ไม่ขัดขวาง หากเพียรต่อไป แต่ไม่ปรินากบ่น”

ข้อความที่กล่าวข้างต้นสามารถทำความเข้าใจได้สองแนวทาง กล่าวคือ อาจะหมายความว่าเมื่อรับใช้บิดามารดา หากไม่เห็นด้วยก็สามารถทัดทานได้ แต่ทำได้อย่างสุภาพ หรืออาจะหมายความว่า

การที่บุตรทดทานอย่างสุภาพเมื่อมีอะไรไม่เห็นด้วยกับบิดามารดานั่นเอง คือการรับใช้บิดามารดาแบบหนึ่ง การเข้าใจ แบบแรก สื่อความหมายถึง วิธี แสดงความไม่เห็นด้วยกับบิดามารดา ส่วนการเข้าใจแบบหลัง อาจสื่อความหมายได้ว่า การทดทานบิดามารดาอย่างสุภาพเป็นวิธีตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาได้อย่างเหมาะสมวิธีหนึ่ง แม้ขงจื้อจะเสนอให้บุตรพัฒนาความรู้สึก สำนึก และปฏิบัติต่อบิดามารดาด้วยความเคารพและไม่ขัดขวางท่าน แต่ในขณะเดียวกัน ขงจื้อก็เห็นว่า ต้องเปิดโอกาสและกาลเทศะให้แก่การไม่เห็นด้วยกับบิดามารดา ข้อความข้างต้นที่ว่า “พากเพียรต่อไป” อาจไม่ได้หมายความว่าพากเพียรในการดูแลรับใช้ท่านเท่านั้น อาจยังหมายถึง การทดทานอย่างสุภาพ ยังคงทดทานซ้ำได้ต่อไป หากยังคงความเคารพไว้

กลุ่มบทที่แสดงการตอบแทนบิดาผู้ล่วงละเมิดผู้อื่น

บทวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่กล่าวมาข้างต้น ยังไม่ได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ คือ ความขัดแย้งระหว่างความกตัญญูในครอบครัวและความภักดีต่อรัฐ

หลุนฮิว เล่มที่ 13 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า

เชงก่งกล่าวแก่ขงจื้อว่า “ในแคว้นของเรา มีคนตรง เมื่อบิดาขโมยแกะ บุตรไปเป็นพยาน” ขงจื้อกล่าวว่า “ในแคว้นของข้า คนตรงจะต่างออกไปบิดาจะซ่อนความผิดบุตร บุตรจะซ่อนความผิดของบิดา ความตรงดำรงอยู่ ณ ไกลกลางพฤติกรรมเหล่านี้เหล่า”

ในกรอบของความกตัญญู เราจะเห็นว่าการซ่อนความผิดระหว่างบิดา-บุตร เป็นการต่างตอบแทนกันและกัน การตอบแทนในลักษณะนี้ถือเป็น “ความตรง” ขงจื้อไม่ได้กล่าวถึงการเข้าข้างครอบครัวตนเองจนแยกผิดถูกไม่ได้ แต่กล่าวว่าที่น่ากลัวกว่า คือ การที่บุตรไปเป็นพยานยืนยันความผิดของบิดาต่อหน้าศาล การละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นของบิดาตนเป็นเรื่องสำคัญน้อยกว่าการต้องไล่ละเมิดความไว้วางใจระหว่างบิดา-บุตร รวมถึง บัง/ซ่อน ความผิดกันและกัน (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:58-59)

หากวิเคราะห์ว่าเหตุใดบุตรจึงไปเป็นพยานในศาล จึงเกิดคำถามว่าบุตรมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อบิดาตน จึงตัดสินใจไปเป็นพยานที่ศาล บุตรไม่ได้รับความรักจากบิดา หรือไม่รู้สึกผูกพันต่อบิดาตน หรือเห็นความซื่อสัตย์สำคัญกว่าความกตัญญูต่อบิดาตน ข้อพิจารณาเหล่านี้ล้วนแสดงภาพความไม่มั่นคง ไร้เสถียรภาพของความสัมพันธ์ในครอบครัว หรือหลังจากที่บุตรไปเป็นพยานที่ศาลแล้ว บิดาอาจเสียใจต่อการกระทำของบุตร หรือบุตรอาจจะยืนยันว่าตนทำถูกต้องแล้ว และทำลายความสัมพันธ์ในครอบครัว ประเด็นนี้น่าจะอยู่ในความกตัญญูในความสัมพันธ์ต่างตอบแทนในครอบครัว โดยเฉพาะกับบิดาผู้เป็น “ผู้ให้” บทนี้ไม่ได้ให้ข้อมูลแก่เราว่า บิดาขโมยแกะไปเพราะเหตุใด อาจจะทำให้ยากจนจะเอาอาหารมาให้ลูกเลี้ยงครอบครัวก็เป็นได้ บุตรผู้ไปเป็นพยานได้รับผลประโยชน์จากไหนหรือไม่ อย่างไรก็ตามเมื่อการรักบิดาขัดแย้ง กับการรักภรรยา ขงจี้ก็ให้เลือกความรักบิดาก่อนผู้อื่น นักวิชาการปรัชญาจีนเรียก จริยศาสตร์แบบนี้ว่า ลัทธิ (รัก) ผู้ร่วมสายโลหิต (สุวรรณา สถาานันท์ 2557:63)

จากการพิจารณาจริยศาสตร์ต่างตอบแทนในความสัมพันธ์ 4 ชุด เราได้เน้นความสำคัญของความเหมาะสมถูกต้องในขณะเดียวกัน มิติความเป็นธรรมในจริยศาสตร์ต่างตอบแทนก็เป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เห็นความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างความถูกต้องเหมาะสมกับความเป็นธรรม ประเด็นเรื่องความเป็นธรรมจึงเป็นประเด็นหลักที่ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการพิจารณาจริยศาสตร์ต่างตอบแทน ทั้งนี้เพราะความเหมาะสมและการได้สัดส่วนระหว่างการได้รับและการตอบแทนสิ่งดีต่างๆ นั้น เป็น “แกนหลัก” แห่งจริยศาสตร์ต่างตอบแทน

การวิเคราะห์เรื่อง “ความเป็นธรรม” ในจริยศาสตร์ขงจี้สามารถพิจารณาได้จากแนวคิดหลัก 2 แนวคิดด้วยกัน ได้แก่ ความถูกต้องเพียงธรรม (อี่) และ ความตรง (จื่อ)

แนวคิดเรื่อง “ความถูกต้องเพียงธรรม” (อี่)

ในระดับบุคคล อี่ เป็นคุณธรรมสำคัญอันเป็นรากฐานหัวใจของวิญญูชน ขงจี้กล่าวว่า “วิญญูชนผูกพันกับความถูกต้องเพียงธรรม ชาวบ้านผู้คับแคบผูกพันกับผลประโยชน์” วิญญูชนกังวลว่าทำอย่างไรจึงจะพบความถูกต้อง ความเพียงธรรม ในท่ามกลางข้ออ้างความมุ่งหวังแต่ผลประโยชน์เฉพาะของตนของเหล่าคนทั่วไปทั้งหลาย ในแง่นี้เราจะตีความได้ว่า วิญญูชนมีความเป็นกลางเพื่อหาความเหมาะสมพอดี

ระหว่างการแสวงหาผลประโยชน์ทั้งหลายที่มักจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกัน วิทยุชนก็ไม่ได้ลักษณะที่ปลอดภัยพบบุคคล ทั้งนี้เพราะเมื่อเห็นผลประโยชน์ทั้งหลาย วิทยุชนจะนึกถึงความถูกต้องเที่ยงธรรม เช่น ความมั่งมีเกียรติยศเป็นสิ่งที่ผู้คนปรารถนา ไม่ใช่สิ่งที่วิทยุชนจะปฏิเสธคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ แต่ความผูกพันกับความถูกต้องเที่ยงธรรมเรียกร้องให้วิทยุชนนึกถึงวิธีที่ได้มาซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้ว่า ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม หากได้มาโดยไม่ชอบธรรม วิทยุชนก็จะไม่พึงครอบครอง ในบรรดาสิ่งมีคุณค่าทั้งหลาย วิทยุชนให้คุณค่าสูงสุดแก่ความถูกต้องเที่ยงธรรม (อึ้ง) (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:120-121)

ขอบเขตความหมายของ “อึ้ง” นั้นครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางกว่าการทำความเข้าใจความยุติธรรมหลัก 5 แบบในปรัชญาตะวันตกตามที่ปิยฤดี ไชยพร กล่าวไว้ว่า ตัวแบบการเข้าใจแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในปรัชญาตะวันตกที่สำคัญมี 5 แบบด้วยกัน ได้แก่ (1) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะความเท่าเทียมกันในแง่การแบ่งสรร (2) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของความเป็นกลาง (3) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน (4) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของการตอบแทนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม และ (5) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะการให้ในสิ่งที่บุคคลควรได้รับ ปิยฤดี ไชยพรเสนอว่า การเข้าใจความยุติธรรมแบบในปรัชญาขงจื้อมีลักษณะร่วมกันบางประการกับตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในปรัชญาตะวันตก 3 ตัวแบบ ตัวแบบที่มีลักษณะร่วมกันน้อยที่สุดคือ ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะความเท่าเทียมกันในแง่การแบ่งสรร และตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของความเป็นกลาง ส่วนตัวแบบที่มีลักษณะร่วมมากที่สุด น่าจะเป็นตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปแบบของการตอบแทนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม และตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะการให้ในสิ่งที่บุคคลควรได้รับ (ปิยฤดี ไชยพร 2547: 339-408 อ้างใน “สุวรรณา สถาอานันท์ 2557 : 121-122) สุวรรณา สถาอานันท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญาขงจื้อตั้งข้อสังเกตว่า การใช้คำว่า “อึ้ง” ในหลุนฮิว เล่มที่ 17 บทที่ 23 ข้างต้นนี้ความหมายครอบคลุมมากกว่าตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทั้ง 5 แบบ ทั้งนี้เพราะคำว่า “อึ้ง” ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง กล่อมเกล่า คุณธรรมแห่งความกล้าหาญ ไม่ให้มี “คุณค่า” มากเกินไปจนนำมาซึ่งความวุ่นวายสับสนในสังคมและสร้างใจให้เกิดขึ้นในแผ่นดินได้ ดังนั้น “อึ้ง” สะท้อนความเหมาะสมแก่การสร้างชุมชนที่กลมเกลียวราบรื่นได้ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2557:122)

เราได้เห็นความหมายของอ้อในฐานะความชอบธรรมในการครอบครอง ความถูกต้องในท่ามกลางการกล่าวอ้างผลประโยชน์ที่ขัดกัน และความพอเหมาะสมควรและสมดุลแห่งคุณค่า/คุณธรรม อ้อในทั้ง 3 ความหมายช่วยทำให้เราเข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใดของจื้อจึงเชื่อมโยงอ้อเข้ากับวิถีดำเนินชีวิตของวิญญูชน ขงจื้อกล่าวว่า “วิญญูชนใช้ความเที่ยงธรรมเป็นฐาน ใช้หลี่ (จารีต) เป็นแนวปฏิบัติ ใช้ความอ่อนน้อมถ่อมตนในการแสดงออก ใช้ความจริงใจทำให้สมบูรณ์ นี่คือนิยามของวิญญูชน

ด้วยเหตุนี้ที่อ้อเป็นสิ่งมีค่าสูงสุดและเป็นสิ่งที่ควรถกเถียง แสวงหาร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นสังคมสามารถสื่อสารระหว่างกัน คอยพูดจาปรับความเข้าใจเรื่องต่างๆ ให้ตรงกัน ขงจื้อคาดหวังให้ผู้คนที่ “รวมตัวกันตลอดทั้งวัน” สนใจ ใส่ใจ พูดคุย ถกเถียง เรื่องความถูกต้องเหมาะสม

ในทัศนะของขงจื้อ คนที่รวมตัวกันอยู่ตลอดเวลา แสดงความสัมพันธ์ที่ “ดี” ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน ในช่วงเวลาอันยาวนานน่าจะเป็นโอกาสอันดีที่จะร่วมพูดคุยเรื่องความเที่ยงธรรม ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องใกล้ชิดน่าจะชี้แนะโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งต่อกันได้ การพูดคุยคือการแสดงความสนใจใฝ่หาความเข้าใจความถูกต้องเที่ยงธรรมด้วยกันและระหว่างกัน แต่โอกาสอันสำคัญที่จะร่วมแสวงหสิ่งอันมีคุณค่าสูงสุดสำหรับวิญญูชน กลับถูกปล่อยให้เสียไป เพราะแม้แต่ “พอใจ” กับการทำบุญสุนทานเล็กๆ น้อยๆ ไม่ใช่ขงจื้อไม่เห็นด้วยกับการทำบุญ แต่ขงจื้อเห็น “โอกาส” ที่สูญหายไปที่การรวมตัวกันสามารถนำไปสู่การแสวงหาคคุณค่าที่ยิ่งใหญ่กว่ามากคือการแสวงหาความถูกต้องเที่ยงธรรมในการแบ่งปัน จัดสรร รับผิดชอบต่อหน้าที่ต่างตอบแทนในพื้นที่ชีวิตชุดต่างๆ

ในขณะที่ผู้คนทั่วไปต่างผูกพันอยู่กับผลประโยชน์ใส่ใจแต่ทำบุญสุนทานเล็กๆ น้อยๆ แต่วิญญูชนกลับเห็นผลประโยชน์แล้วนึกถึงความถูกต้องเที่ยงธรรม ความเป็นมนุษย์ของวิญญูชนสามารถถูกล่อลวงด้วยผลประโยชน์เหมือนกับมนุษย์และคนทั่วไปได้ แต่ความแตกต่างอยู่ที่วิญญูชนเมื่อถูกล่อลวงด้วยผลประโยชน์ จะมีสติ ฝึกฝนและกล่อมเกลาคตนเองให้เห็นถึงความถูกต้องเที่ยงธรรมในการครอบครองผลประโยชน์หรือความถูกต้องเหมาะสมในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความถูกต้องเหมาะสมนี้เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งและเป็นสิ่งใกล้ชิด ผูกพันกับวิญญูชนมากยิ่งขึ้นกว่าความเห็นของวิญญูชนเอง ขงจื้อกล่าวว่า “บรรดาเรื่องราวทั้งหลายที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ วิญญูชนไม่ด่วนตัดสินล่วงหน้าว่าเห็นด้วยกับสิ่งนี้หรือไม่เห็น

ด้วยกับสิ่งนั้น วิญญาณดำเนินตามสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม” (หลุนอี่วี่ 4:10 อ้างใน สุวรรณฯ สถาานันท์ 2557 : 124-125)

แนวคิดเรื่อง “ความตรง” (จื่อ)

ในขณะที่ถือเป็นแนวคิดที่แสดงคุณภาพของวิญญาณในแง่ที่คอยใส่ใจเรื่องความถูกต้องเหมาะสม วิญญาณที่มีคุณภาพคือผู้ซึ่งคอยเอาใจใส่ความถูกต้องเหมาะสม ส่วนความตรง (จื่อ) เป็นแนวคิดที่แสดงท่าทีของขงจื่อต่อเรื่องการตอบแทนโดยตรงในกรณีเฉพาะในหลุนอี่วี่ ตัวอย่างพฤติกรรมที่ผู้คนร่วมสมัยกล่าวอ้างว่าเป็นเครื่องแสดง “ความตรง” ของบุคคล กรณีบิดาขโมยแกะ

หลุนอี่วี่ เล่มที่ 13 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า

เชอังกกล่าวแกขงจื่อว่า “ในแคว้นของเรา มีคนตรง เมื่อบิดาขโมยแกะ บุตรไปเป็นพยาน” ขงจื่อกล่าวว่า “ในแคว้นของข้า คนตรงจะต่างออกไปบิดาจะซ่อนความผิดบุตร บุตรจะซ่อนความผิดของบิดา ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้เหล่า”

นักวิชาการทั่วไปมักจะตีความว่า หลุนอี่วี่บทที่กล่าวถึงข้างบนนั้นชี้ให้เห็นความขัดแย้งภายในระบบจริยศาสตร์ขงจื่อ ระหว่างความภักดีต่อรัฐกับความกตัญญูในครอบครัว เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น ขงจื่อจะปกป้องความสัมพันธ์ในครอบครัวว่ามีความสำคัญเป็นพื้นฐานมากกว่าความภักดีต่อรัฐ

การถกเถียงเรื่อง “ความตรง” จะต้องพิจารณาจากบทดังกล่าวทั้ง 3 ส่วนพร้อมกัน ส่วนแรกคือ คำกล่าวอ้างการนิยามความตรงของเชออง ส่วนที่ 2 คือการต่างซ่อนความผิดระหว่างบิดา-บุตร และส่วนที่ 3 คือ การนิยามความตรงของขงจื่อ

จากบทคัมภีร์ที่อ้างมานั้น เชอองอวดอ้างวิธีเข้าใจ “ความตรง” ในรัฐของตน เมื่อบิดาขโมยแกะ บุตรไปเป็นพยานในศาล เชอองเห็นว่าการไปเป็นพยานปรักปรำบิดาของตนในศาลเป็นพฤติกรรมที่น่ายกย่อง เพราะเป็นการแสดง “ความตรง” ของบุตรผู้ยอม “ยืนยัน” ความจริงแม้ผู้กระทำเป็นบิดาของตน “ความตรง” ในที่นี้จะละเมิดความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-บุตร เพื่อที่บุตรจะเป็นพลเมืองที่ซื่อสัตย์ภักดีต่อบ้านเมือง ขงจื่อมีความเห็นที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง ในความคิดขงจื่อ “ความตรง” ต้องเป็นที่เข้าใจในการ “ซ่อน

ความผิด" ระหว่างบิดา-บุตร บิดาจะ "ซื่อ" ความผิดของบุตรและบุตรจึงจะ "ซื่อ" ความผิดให้บิดาเจอ เช่นเดียวกัน การต่างตอบแทนในลักษณะนี้จึงอาจจะเรียกได้ว่าเป็น "ความจริง" อันดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้ "ความจริง" สำหรับขงจื้อคือการตอบแทนสิ่งเดียวกันที่ได้รับ ให้กลับคืนแก่ผู้ให้ ซึ่งในกรณีนี้คือการซื่อความผิดระหว่างบิดา-บุตร แต่ในขณะเดียวกัน การต่างตอบแทนระหว่างบิดา-บุตรอันยิ่งใหญ่ ที่ได้ดำเนินมาอย่างยาวนานก่อนที่บิดาจะขโมยแกะในบทสนทนา นี้ จะเห็นได้ว่าขงจื้อไม่ได้บอกว่าการที่บิดาไม่ผิดที่ไปขโมยแกะ เพราะขงจื้อใช้คำว่า "ซื่อความผิด" ซึ่งน่าจะหมายความว่า ในกรณีเช่นนี้การละเมิด "สิทธิ" การครอบครองแกะของเพื่อนบ้านเป็น "ความผิด" ที่ต้องอาศัย "วิธีอื่น" ในการแก้ไข ไม่ใช่อาศัยวิธีที่บุตรไปเป็นพยานในศาลเพื่อปรับรำบิดาของตนเอง "ความจริง" ในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมต้องพิจารณารวมถึงวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมที่จะ "ตอบแทน" การล่วงละเมิดคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการล่วงละเมิดที่กระทำโดยบุพการีของบุคคล

ขงจื้อเห็นว่าการล่วงละเมิดเป็นสิ่งที่ต้องได้รับผลหรือการลงโทษที่เหมาะสม คือใช้ "ความจริง" ตอบแทนการล่วงละเมิด ไม่ใช่ใช้ "คุณธรรม" ไปตอบแทนการล่วงละเมิดขงจื้อกังวลว่าหากใช้คุณธรรมตอบแทนการล่วงละเมิดแล้วจะตอบแทนคุณธรรมด้วยอะไร ที่จริงแล้วเราได้แย้งกับขงจื้อได้ว่าคุณธรรมไม่จำเป็นต้องได้รับการตอบแทน คุณธรรมอาจหมายถึงความเมตตา กรุณา ความใจดี ที่พร้อมจะมอบให้แก่ผู้ใดก็ได้ ไม่ว่าผู้รับความเมตตา นั้นจะสมควรได้รับหรือไม่ และในขณะเดียวกันคุณธรรมก็ไม่เรียกร้องการตอบแทนใดๆ จากอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะเหตุใดขงจื้อจึงกังวลเรื่องการตอบคุณธรรม ประการที่ 2 ถึงแม้ว่าเราสามารถตอบแทนคุณธรรมด้วยคุณธรรม ก็ไม่อาจจะหมายความว่า เราไม่สามารถใช้คุณธรรม "ตอบแทน" การละเมิดคุณธรรมอาจจะเหมาะสมทั้งสำหรับตอบแทนการล่วงละเมิดด้วยก็ได้ จากที่กล่าวมานี้ดูเหมือนว่าขงจื้อยอมรับทฤษฎีการลงโทษแบบชดใช้ความผิด โดยปฏิเสธการให้อภัยหรือทฤษฎีการลงโทษแบบการปรับเปลี่ยนสภาพผู้กระทำผิด กล่าวอีกแง่หนึ่งคือขงจื้อเห็นว่า "ความจริง" เรียกร้องให้ตอบแทนการล่วงละเมิดด้วยการลงโทษที่เหมาะสม ไม่ใช่ด้วยการอภัยหรือการยอมให้ละเมิดต่อไปเพื่อปลุกปั่นมโนธรรมสำนึกของผู้กระทำผิดจนรู้สึกผิดและยินยอม "แปรเปลี่ยน" ตนเองให้กลับกลายเป็นคน "ดี" ขึ้น

จึงสรุปได้ว่า ขงจื้อไม่เห็นด้วยกับการให้อภัยผู้ล่วงละเมิด ทั้งนี้โดยยังอาจไม่รวมถกเถียงว่าเหตุผลที่ไม่ควรให้อภัยนั้นมาจากทฤษฎีความรักสากลหรือไม่ การไม่ให้อภัยในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการไม่ยอมรับ

ความผิดพลาดของมนุษย์ แต่น่าจะหมายถึงการไม่ปล่อยให้ลวงละเมิดไม่ต้องรับผิดผลจากการกระทำ (สุวรรณภา สถาอานันท์ 2557:131-134)

ความเป็นธรรมของการต่างตอบแทนในลักษณะของความกตัญญู

ความกตัญญูถือเป็นการต่างตอบแทนที่เป็นธรรม ดังที่ขงจื้อกล่าวไว้ความกตัญญูต่อบิดามารดา ย่อมสำคัญกว่าการซื้อสัตย์ต่อรัฐบาลบ้านเมือง หรือความรักต่อความสัมพันธ์อื่นๆ การตอบแทนบิดามารดาใน ลักษณะความกตัญญูจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ขงจื้อได้สอนในกรณีพิบัติาขโมยแกะ ความกตัญญูเป็น พื้นฐานชีวิตทางจริยศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในปรัชญาขงจื้อโดยพิจารณาจากบทสนทนาของหลุนฮิวในกลุ่ม บทที่แสดงการตอบแทนบิดาผู้ลวงละเมิดผู้อื่น ในความคิดขงจื้อเราจะเห็นว่าการช้อนความผิดระหว่างบิดา- บุตร เป็นการต่างตอบแทนกันและกัน การตอบแทนในลักษณะนี้ถือเป็น “ความตรง” “ความตรง” สำหรับ ขงจื้อคือการตอบแทนสิ่งเดียวกันที่ได้รับ ให้กลับคืนแก่ผู้ให้ ซึ่งในกรณีนี้คือการช้อนความผิดระหว่างบิดา- บุตร “ความตรง” ในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมต้องพิจารณาถึงวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมที่จะ “ตอบ แทน” การลวงละเมิดคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการลวงละเมิดที่กระทำโดยบิดา-มารดาของเรา และ ขงจื้อไม่เห็นด้วยอย่างในกรณีบุตรไปเป็นพยานที่ศาลให้แก่บิดาที่ขโมยแกะ ถือเป็นการละเมิด ความสัมพันธ์ทางครอบครัวหรือเป็นการไม่มีความกตัญญูต่อบิดาตน การละเมิดทรัพย์สินผู้อื่นต้องเป็นเรื่อง ที่สำคัญน้อยกว่าการละเมิดความไว้วางใจระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ซึ่งในปรัชญาขงจื้อถ้าหากต้องให้เลือก บิดา-มารดาตน หรือความจงรักภักดีต่อรัฐ ขงจื้อก็จะให้เลือกความรักบิดา-มารดาก่อนผู้อื่น และสิ่งนี้ เรียกว่าการต่างตอบแทนโดยความกตัญญู

สรุปและวิเคราะห์ผลการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง การต่างตอบแทน 4 แบบในจริยศาสตร์ขงจื๊อ (2) เพื่อศึกษาคุณธรรม “ความกตัญญู” ในจริยศาสตร์ของขงจื๊อ (3) เพื่อศึกษาความเป็นธรรมชาติของการต่างตอบแทนในคำสอนเรื่อง “ความกตัญญู” ของขงจื๊อ โดยประเด็นหลักที่ต้องการทราบและกำหนดไว้ในขอบเขตของการศึกษาในที่นี้คือ ประเด็นที่ว่า “ความกตัญญู” ตามคำสอนของขงจื๊อถือเป็นการตอบแทนที่ความยุติธรรม/เป็นธรรมหรือไม่

การปฏิบัติ “ความกตัญญู” ในครอบครัวตามคำสอนของขงจื๊อถือเป็นการต่างตอบแทนชนิดหนึ่งในบรรดารูปแบบการต่างตอบแทน 4 รูปแบบ กล่าวคือ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหาย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าผู้ปกครอง-ขุนนาง-ประชาชน และความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า/คนต่างวัฒนธรรม

ความกตัญญูตามคำสอนของขงจื๊อเป็นการต่างตอบแทนที่เป็นธรรมหรือไม่

ในปรัชญาตะวันตกมีตัวแบบของความเป็นธรรม 5 ประการ คือ ได้แก่ (1) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะความเท่าเทียมกันในแง่การแบ่งสรร (2) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของความเป็นกลาง (3) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน (4) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของการตอบแทนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม และ (5) ตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะการให้ในสิ่งที่บุคคลควรได้รับ

จากการศึกษามา เห็นได้ว่า ความกตัญญูนั้น เป็นการต่างตอบแทนที่เป็นธรรม ซึ่งนอกจากจะสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง “อื่อ” และ “จื่อ” ในปรัชญาขงจื้อ ที่เน้น คุณธรรมสำคัญเป็นรากฐานและเป็นหัวใจของวิญญูชน ขงจื้อกล่าวว่า “วิญญูชนผูกพันกับความถูกต้องเที่ยงธรรม (อื่อ) แต่คนทั่วไปผูกพันกับผลประโยชน์” (หลุนอื่อว์ 4:16) ความผูกพันในที่นี้น่าจะหมายถึงความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด การนึกถึงอยู่เสมอ ในขณะที่คนทั่วไปมุ่งหวังผลประโยชน์ของตนเองอยู่เสมอ วิญญูชนกับกังวลว่าทำอย่างไรจึงจะพบความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม ความเป็นมนุษย์ของวิญญูชนสามารถถูกล่อลวงด้วยผลประโยชน์เหมือนกับมนุษย์และคนทั่วไปได้ แต่ความแตกต่างอยู่ที่วิญญูชนเมื่อถูกล่อลวงด้วยผลประโยชน์ จะมีสติ ฝึกฝนและกล่อมเกลารอบตัวเองให้เห็นถึงความถูกต้องเที่ยงธรรมในการครอบครองผลประโยชน์หรือความถูกต้องเหมาะสมในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่วนความตรง (จื่อ) เป็นแนวคิดที่แสดงท่าทีของขงจื้อต่อเรื่องการตอบแทนโดยตรง “ความตรง” (จื่อ) ที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ บุตรควรตอบแทนโดยการซ่อนความผิดของบิดามารดา “ความตรง” (จื่อ) เป็นวิธีแก้ไขที่เหมาะสมในแนวคิดเรื่อง “ความตรง”(จื่อ) ที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ และเป็นวิธีที่เหมาะสมมากกว่าการที่บุตรเห็นบิดามารดาตนล่วงละเมิดความผิดแล้วนำความผิดของบิดามารดาตนไปบอกแก่รัฐให้ลงโทษ ความตรงในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมต้องพิจารณารวมถึงวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมที่จะ “ตอบแทน” การล่วงละเมิดคนอื่นด้วย จาก 2 แนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังพบว่า ความกตัญญูเข้าด้วยกันได้กับตัวแบบของความเป็นธรรมในปรัชญาตะวันตก 3 แบบ ตัวแบบที่มีลักษณะร่วมน้อยที่สุดคือตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะความเท่าเทียมกันในการแบ่งสรร และตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในรูปของการตอบแทนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม และตัวแบบแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะการให้สิ่งที่บุคคลสมควรได้รับ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึงปรัชญาขงจื้อที่ท่านได้ให้แนวคิดไว้ในช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่ในแผ่นดินจีนทำให้เข้าใจว่าอารยธรรมจีนถูกปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมต่างๆ มากมายน้อยเพียงใด และปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน เราอาจเคยได้ยินในหนังสือที่ว่าลูกแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นสิ่งที่สังคมจีนให้ความสำคัญมาก และทำให้ทราบว่าขงจื้อตอบแทนผู้ล่วงละเมิดโดยการต้องให้ได้รับโทษที่เหมาะสม ไม่ใช่การลงโทษที่รุนแรง และสอดคล้องกับเอกสาร “จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื้อ” ที่ให้นำหนักแก่การสำนึกคุณที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูเป็นหลัก ความกตัญญู ถือเป็น

คุณธรรมที่สอดคล้องในคุณธรรมเรื่อง “ความตรง” (จื่อ) กล่าวคือ “ความกตัญญู” เป็นคุณธรรมที่บุตรควรพึงมีต่อบิดามารดา โดยการให้ความเคารพและให้ความสำคัญ อีกทั้งยังให้แนวคิดในเรื่องที่บิดามารดาได้ล่วงละเมิดความถูกต้องแล้วนั้น บุตรมีหน้าที่อย่างไรต่อบิดามารดา บุตรก็ยังคงแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาโดยใช้คุณธรรม “ความตรง” (จื่อ) ที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ บุตรควรตอบแทนโดยการช้อนความผิดของบิดามารดา “ความตรง” (จื่อ) เป็นวิธีแก้ไขที่เหมาะสมในแนวคิดเรื่อง “ความตรง”(จื่อ)

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสารตีพิมพ์ภาษาไทย

คัมภีร์ขงจื๊อ. (2533). แปลจากภาษาจีนฉบับดั้งเดิม. แปลโดย ล.เสถียรสุด. กรุงเทพฯ : ก.ไก่.

เจิ้งจื๊อ.(2534). คัมภีร์กัณฑ์ของขงจื๊อ. แปลโดย ศักดิ์วีรี [นามแฝง]. กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ.

ชาญณรงค์ บุญหนุน และคณะ. (2556). “สร้างแผนที่จริยศาสตร์.” ภาควิชาปรัชญา คณะอักษร

ศาสตร์มหาวิทยาลัย ศิลปากร

ดอกบัวขาว [นามแฝง] และ พิภพ ตั้งคณะสิงห์. (2513). **ชีวประวัติ และ คำสอนขงจื๊อ**. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์กรุงธน.

สุวรรณา สถาอานันท์. (2557). **จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อ**. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ-นามสกุล : นางสาวนฤพร โรจน์เด่นดวง

วัน เดือน ปีเกิด : 30 สิงหาคม 2536

ที่อยู่ : 3/85 หมู่บ้านสินทรัพย์นคร 2 ถนนเพชรเกษม แขวงบางไผ่ เขตบางแค กทม. 10160

เบอร์โทรศัพท์ : 088-244-2496

ประวัติการศึกษา : ปี 2555 จบการศึกษาจากโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพมหานคร